

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון מ תשע"א
חספר 354

פרשת הקטורת

"אתה הוא ה' אלקינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים בזמן שבית המקדש היה קים. כאשר צוית אותם על יד משה נביאך ככתוב בתורתך" (מתוך סידור התפילה).

ויאמר ה' אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה: ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם (שמות ל, לד–לו).

הכהונים מצווים להקטיר קטורת סמים פעמיים בכל יום על מזבח הזהב בבית המקדש ולהכין קטורת בכל שנה ושנה כדי להקטיר ממנה. ריחה הטוב והייחודי של הקטורת (שהיו מריחים אף ביריחו בזמן שבית המקדש היה קיים [על פי יומא לא ע"ב]) מענג, משמח ומגדיל את הודו ואת הדרו של בית המקדש בכך שהוא מתגבר על ריח שריפת הקרבנות (על שורש המצווה ופרטיה ראו ספר החינוך, מצווה קג [אם כי יש לציין שאסור להתכוון ליהנות מריחה של הקטורת, וכל תכליתה לכבוד השראת השכינה – עיינו רמב"ם הלכות מעילה, ח, טז]).

פרשיית הקטורת נאמרת לפני תפילת שחרית, יחד עם שאר פרשיות הקרבנות בבחינת "נשלמה פרים שפתינו", תפילות במקום קורבנות תקנום (טור, אורח חיים, צח). לקטורת מספר מאפיינים ייחודיים אשר מהם נגזרים עקרונות רוחניים מרכזיים הקשורים וכרוכים זה בזה וראוי לעיין בהם להעמקת התפילה.

ראשית, רש"י על הפסוקים האמורים מדגיש את שילובה של החלבנה בעלת הריח הרע בין סממני הקטורת, ומנייתה ביניהם ללא הבחנה בינה ובין הסממנים בעלי הריח הטוב. הוא מבהיר כי הדבר בא "ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפילותינו את פושעי ישראל שיהיו נמנין עמנו". המהר"ל אף מרחיב אמירה זו ומציין כי לא רק שניתן לצרף את רשעי ישראל לתענית ותפילה אלא שעל פי הגמרא (כריתות ו ע"ב) צריך לצרף עמנו פושעי ישראל, כדברי הגמרא: "כל תענית שאין שם פושעי ישראל אינה תענית". הוא מסביר כי רחמי הקב"ה מתעוררים דווקא על ידי תפילתם ותחנוניהם של הרחוקים אשר בעת צרה מכניעים הם עצמם לפניו יותר מאשר הצדיקים החשים קרובים אל ה'. מתוך כך מידת ההכנעה שלהם לפני פחותה.

שנית, הקטורת נחשבת "דבר שבחשאי" שכן היא מוקטרת בפנים ההיכל, וביום הכיפורים אף בקודש הקודשים, בשונה מהקרבנות הקרבים במזבח החיצון. אין גם רשות לאיש להיות נוכח בשעת ההקטרה. מאפיינים אלה גרמו לכך שאמרו חז"ל כי הקטורת מכפרת על לשון הרע, שנאמר בחשאי: "יבא דבר שבחשאי ויכפר על מעשה חשאי" (ערכין, טז ע"א).

נראה כי ניתן לקשור בין שני עקרונות אלה הגנוזים בעניינה של הקטורת. כוונת שניהם לעקר פירוד ומחלוקת בקרב עם ישראל ולהרבות חיבור וקרבה. שילובם של הרשעים כחלק אינטגרלי בלתי נפרד ואף רצוי בעת שישראל מתרצים לפני מלכם מבהיר לנו את היחס הנכון כלפי הרחוקים, אשר גם אם רחקו מאוד הרי הם רצויים בעיניו יתברך. דברי לשון הרע מפרידים ומסכסכים בין אנשים ושבעתיים נכון הדבר ביחס לדברי לשון הרע הנאמרים בסתר. אותם לא ניתן להפריך, כנגדם לא ניתן להתגונן, וכך הם מכרסמים וממוטטים לאט לאט את רקמת היחסים החברתית הבריאה והטובה. עקירתם ממרחב החיים הקרוב והסמוי ביותר של האדם גורמת לכך שגם במרחב הציבורי גדלים השלום והקרבה בין השונים והרחוקים. נראה שמשום כך נאמר כי הקטורת היא מלשון קיטרא (קשר בארמית) שכן היא מקשרת את ישראל זה לזה, ומתוך כך הם מתקשרים ליוצרים. זאת ככל הנראה גם הסיבה לכך שהקטורת היא האלמנט בעל ההרכב הפיזיקלי המופשט ביותר הקרב במקדש: היא איננה מוצק כקרבנות בעלי החיים והצומח, היא איננה נוזל כשמן וכיין, אלא עיקר עניינה הם אדי הריח המתנשאים מעלה מעלה. וכדברי הרב קוק: "תכנת הקטורת היא כל כך אצילית ורוחנית, קשורה בתכן החיים הפנימיים" (עולת ראי"ה על פרשת הקטורת). הקטורת מבטאת את קישורם של ישראל לאמיתות הרוחניות הנצחיות שאינן משתנות, הנובעות מעומקה של נשמתם האלוקית. ייתכן שתכונתה הרוחנית הזו של הקטורת היא המאפשרת לה להיות הקיטרא-המקשרת בין ישראל המצויים בעולם הזה הגשמי ובין העולמות העליונים.

על אמירת פרשות הקרבנות בתפילה נאמר, כאמור, "נשלמה פרים שפתינו". התפילה מאפשרת לנו להתקרב במידת מה לקב"ה גם בזמן שבית המקדש, מקום השראת השכינה, אינו קיים, על ידי כך שאנו מזכירים את הקרבנות ועומדים על עניינם. כך גם אמירת פיוטם הקטורת מאפשרת לנו לחבר את עצמנו, ולו במעט, לעקרונות הרוחניים הנצחיים הנגזרים ממנה כשהיא ממשכה לפעול גם כיום כאשר איננה מוקטרת בפועל. בע"ה תשוב ותפעל ביתר שאת עם בניית בית המקדש במהרה בימינו.

ד"ר שפרה מישלוב
מרצה בהתמחות להיסטוריה

פרה אדומה: הסברים וטעמים

בפרשתנו מופיע הציווי על פרה אדומה. כידוע, פרה אדומה זהו חוק, מצווה שאין יודעים את טעמה. במדרש תנחומא (פרשת חקת ו) כתוב: ר' יצחק פתח, כל זה נסיתי בחכמה, אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני. אמר שלמה: על כל אלה עמדתי ופרשה של פרה אדומה חקרתי ושאלתי ופשפשתי, אמרתי אחכמה – והיא רחוקה ממני. ואכן, גדולי הפרשנים בכל הדורות ניסו לענות על שאלה זו ולתהות על טעמה של מצוות פרה אדומה. ר' יוסף בכור שור בפירושו מונה שלוש סיבות לטומאת מת. האחת, שלא יהיו בני אדם מצויים אצל מתייהם מתוך חיבתם ויצטערו יותר מדי; השנייה, כדי שלא יהיו דורשים אל המתים ובעלי האוב החמיר הכתוב בטומאת מת יותר מכל טומאות שבעולם לעשותו אבי אבות הטומאה, שמטמא אדם וכלים ואף מטמא באוהל; השלישית, מפני כבוד הבריות: כדי שלא יעשו ממנו שטחים ונאדות, עור האדם הוא טמא. הקדוש אנשלמה אשתרוך, בספרו מדרשי תורה (נכתב במאה ה-14), ניסה להתמודד עם קושי זה. לפי הבנתו, הפרה מסמלת את החומר. מי שעוסק בחומר נטמא ואילו מי שמכניע את החומר נטהר. לכן המתעסק עם הפרה נטמא, ומי שמזים עליו מאפרה נטהר. יש הסבר האומר שפרה אדומה באה לכפר על חטא

העגל. לפי זה צריך להבין את העיתוי שבו נצטוו עליה. מצוות פרה נאמרה במרה, שנאמר: "שם שם לו חק ומשפט ושם ניסהו". ולכאורה, הקשר בין פרה אדומה ובין עגל הזהב תמוה. כיצד ייתכן שנצטוו על פרה אדומה עוד קודם חטא העגל? הרי ידוע שלפני חטא העגל עם ישראל לא היו אמורים למות כלל, שנאמר "חרות על הלוחות", "אל תקרי חרות אלא חירות, חירות ממלאך המוות". עם ישראל היו אמורים לחיות לנצח ללא מיתה, שנאמר "אני אמרתי אלוקים אתם ובני עליון כולכם" (תהלים ב). ואם כן, לפני שחטאו לא היו צריכים אפר פרה אדומה כדי להיטהר. מדוע נצטוו עליה?

במסכת מגילה (דף כט ע"א, ד"ה: ברביעית) רש"י מפרש "בדין הוא שתקדים [קריאת פרשת חקת] ל[קריאת פרשת חקת] ולמה פרה קודמת שהיא טהרתן של ישראל". הפרה היא "טהרתן של ישראל" במובן הרחב של הדברים ומרמזת לתשובה שמטהרת מהחטא. והנה גם בעניין התשובה אנו מוצאים סדר הפוך, שרעיון התשובה כבר קיים לפני הבריאה, "בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל" ואחר כך "תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם" (תהלים צ) (על פי הגמרא). מי יתן שנזכה במהרה לגאולה שלמה, לפרה אדומה להיטהר מכל טומאותינו.

רעות אלקבץ

סטודנטית בהתמחויות לתושב"ע ולהיסטוריה

ברוריה מכמן

הנני שלחני

קרן אביחי

קרן אביחי הוקמה בשנת 1984 כקרן פרטית, מייסודו של זלמן חיים ברנסטיין ז"ל, המחויבת להמשכיותם של עם ישראל ושל היהדות, ולמרכזיותה של מדינת ישראל בחיי העם היהודי. יעדיה העיקריים הם:

- עידוד וטיפוח יחסי הבנה, רגישות וזיקה הדדית בין יהודים מכל הזרמים.
- עידוד לימודי יהדות ואוריינות יהודית בקרב יהודים חילוניים בישראל, שיוכלו להשתתף באופן פעיל ומתוך ידע בעיצוב החיים היהודיים בישראל.

להלן כמה ממפעלי הקרן:

במדבר: מרכז ללימודי יהדות בירוחם שבנגב שהוקם בשנת 1996. תכניות המרכז כוללות: בית מדרש יצירתי למנהיגות, בית מדרש לילדים, תכניות לימוד שונות לבני נוער בגיל התיכון ולבוגרי תיכון, תכנית על פרשת השבוע, להקת מחול-מדרש, תכניות ללימודי יהדות לפועלים ממפעלי הסביבה, ואירועים כלל-קהילתיים. **במדבר** מציע גם תכניות לימוד וסיור לקבוצות מישראל ומחול, המעוניינות בלימודי יהדות בסביבת המדבר.

בית אביחי: מרכז תרבות בלב ירושלים שמטרתו לעסוק בנושאים מרכזיים מתחומי המחשבה והיצירה בחברה היהודית והישראלית. במקום מתקיימות פעילויות תרבותיות מגוונות: ימי עיון, הרצאות, סדנאות ומופעים.

ניצנים: פרויקט מנהיגות קהילתית יהודית שנועד להגשים חזון שבו יתפתחו בערים וברשויות מקומיות ברחבי הארץ קהילות ישראליות-יהודיות המשפחות מחויבות עמוקה ללימודי יהדות, גיוון וחוויה יהודיים, כבוד ואחריות הדדיים בקרב תושביהן.

צו פיוס: מפעל המבקש לחנך לקראת דיאלוג באמצעות פרויקטים המופעלים במערכת החינוך, במסגרות חינוך לא-פורמליות ובכלים שונים של תקשורת המונים.

צהר: עמותת "צהר" הוקמה על ידי קבוצת רבנים מהציונות הדתית כדי להיות שותפים בעיצוב דמותה היהודית של מדינת ישראל. פעילות העמותה מכוונת לציבור הרחב המגוון בעם ישראל וכוללת בין היתר עריכת חופות, הדרכת חתנים וכלות, קידום וליווי רבנים קהילתיים המעורבים בכל תחומי החיים והחברה, הוצאת כתב עת וארגון כנסים העוסקים בבעיות הזמן והשעה. מיום הקמתה של עמותת צהר היא נתמכת על ידי קרן אביחי.

בית: תכנית שיזמה קרן אביחי בשנת 2009 בשיתוף עם החברה למתנ"סים לפתח מרכזים קהילתיים של מצוינות בתחומי לימודי יהדות ותרבות יהודית.

"למילים **אביחי** יש משמעות חדשה במאה העשרים ואחת. תגובתנו לאיומי הטרור ולאנטישמיות הגלובלית היא בפנייה למשפחה ולאמונה, ולחזיון. בסופו של דבר מטרת **אביחי** היא לאפשר לילדינו להמשיך ולקבל את הערכים ואת המסורת העשירה כפי שהם עברו מדור לדור במשך 3000 שנה, כדי שיוכלו גם הם להפיק מהם משמעות וטעם בחייהם" (מדבריו של יו"ר הקרן).

לעיון נוסף:

- אתר הקרן: <http://avichai.org/iw/aboutus/mission>